

ОНИЩЕНКО

Олексій Семенович — академік НАН України, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України

ШЕМШУЧЕНКО

Юрій Сергійович — академік НАН України, директор Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

НАГРЕБЕЛЬНИЙ

Володимир Петрович — член-кореспондент НАПрН України, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УЧЕНИЙ – ПРАВОЗНАВЕЦЬ ТА ОРГАНІЗАТОР АКАДЕМІЧНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

До 100-річчя від дня народження
академіка НАН України Б.М. Бабія

25 липня 2014 р. виповнюється 100 років від дня народження Бориса Мусійовича Бабія — відомого українського вченого-правознавця, визначного організатора вітчизняної академічної юридичної науки, громадського і державного діяча, колишнього академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права і члена Президії НАН України, колишнього директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (1974–1988 рр.), академіка Національної академії наук України і академіка Академії правових наук України.

Борис Мусійович народився (12) 25 липня 1914 р. у селі Гурівці Козятинського району Вінницької області в селянській сім'ї. Свою трудову діяльність розпочав у 1932 р. в редакції козятинської районної газети «Коллективна праця»: спочатку літпрацівником, а невдовзі — відповідальним секретарем редакції. Його творчі здібності, сумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків, наполегливість у праці, прагнення до самовдосконалення відкрили йому шлях для подальшого навчання. У 1933–1934 рр. він навчався у Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики у Харкові, після чого працював у м. Могилеві-Подільському Вінницької області завідувачем відділу, відповідальним секретарем районної (потім окружної) газети «Прикордонна зірка».

У вересні 1935 р. Б.М. Бабій вступив на перший курс Всеукраїнського комуністичного інституту радянського будівництва і права у Харкові, а через рік перевівся на другий курс юридичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. У студентські роки він був відмінником навчання, брав активну участь у роботі наукових студентських гуртків, виступав з науковими доповідями, опублікував кілька нарисів з юриспруденції у вузівських малотиражних газетах.

У червні 1939 р., ще до закінчення навчання в університеті, його призначають прокурором кримінально-судового відділу Прокуратури Української РСР, де він працював до червня 1940 р., а після військової перепідготовки його було зараховано до кадрового складу Радянської Армії і призначено помічником прокурора Київського військового округу.

З 22 червня 1941 р. Б.М. Бабій перебував у лавах діючої армії. Брав безпосередню участь у бойових діях на фронтах Великої Вітчизняної війни, воював на Південно-Західному, 2-му Українському фронтах, був учасником визволення від фашистських загарбників Правобережної України, Молдови, Румунії, Угорщини, Чехословаччини, Австрії, деякий час працював у Головній військовій прокуратурі Радянської Армії у Москві. Нагороджений трьома бойовими орденами Вітчизняної війни I (двічі) і II ступенів та багатьма медалями. У 1947 р., ще перебуваючи на військовій службі, Б.М. Бабій став укладачем і автором вступної статті юридичного довідника для органів дізнання і дізнавачів; тоді ж вийшла друком його стаття «Про офіцерські суди честі». В цих перших працях виявилася явна схильність їх автора до науково-дослідницької роботи, його природна обдарованість і багатий життєвий досвід.

У повоєнні роки після демобілізації Борис Мусійович почав займатися активною науково-педагогічною діяльністю. З 1 серпня 1947 р. працював старшим викладачем кафедри теорії держави і права та заступником декана юридичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. На цій посаді він багато уваги приділяв удосконаленню навчального процесу, підвищенню якості викладання юридичних дисциплін, вихованню у студентів високої правосвідомості та правової культури. Як досвідчений педагог і дослідник, Борис Мусійович глибоко розумів, що важливу роль у розвитку політичної і правової культури відіграє юридична наука — її теоретичні розробки та їх впровадження у практику державно-правового будівництва.

З утворенням Організації Об'єднаних Націй, серед держав-засновників якої була й



Борис Мусійович Бабій. 1945 р.

Україна, виникла нагальна потреба у дослідженні міжнародно-правових проблем і розробленні зовнішніх політико-правових ініціатив для розгляду ООН. У зв'язку з цим у 1949 р. у складі Академії наук УРСР було утворено юридичну наукову установу — Сектор держави і права на чолі з видатним українським ученим-юристом академіком АН УРСР В.М. Корецьким. Ученим секретарем Сектора, а дещо пізніше заступником завідувача цієї установи призначають Б.М. Бабія, який бере безпосередню участь у визначенні основних напрямів наукових досліджень і формуванні кадрів наукових співробітників, а також організації дослідницької діяльності Сектора держави і права*.

У цей період яскраво виявилися неабиякі здібності Б.М. Бабія як у науковій, так і

* Детальніше про це див.: Шемшученко Ю.С. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України та інші академічні наукові установи юридичного профілю // Академічна юридична думка / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: Ін Юре, 1998. — С. 54–57; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Наукові досягнення за 50 років (1949–1999) / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. — К.: Ін Юре, 1999. — С. 5–9.

науково-організаційній діяльності. Все більш окресленим і чітким стає коло його наукових інтересів, серед яких головне місце посідають проблеми історії держави і права Української РСР. У 1950 р. він захищає кандидатську дисертацію, присвячену державно-правовим аспектам возз'єднання Західної України з Українською РСР. Невдовзі виходять друком його перші монографічні праці, а також численні наукові статті з правових проблем української радянської державності, утворення СРСР і ролі України в цьому процесі, діяльності місцевих органів влади, історії правових досліджень в УРСР тощо.

У 1961 р. було опубліковано монографію Б.М. Бабія «Українська Радянська держава в період відбудови народного господарства (1921—1925 рр.)», в якій учений, що чудово володів і постійно спілкувався українською мовою, докладно висвітлив вельми актуальні й сьогодні проблеми українізації державного апарату поряд із забезпеченням прав представників інших національностей щодо їх участі у його роботі та багатьох аспектах життя нашої країни.

У 1963 р. Б.М. Бабій захистив докторську дисертацію, у якій в історичному аспекті дослідив розвиток державно-правових процесів в Україні у період відродження народного господарства (1921—1925 рр.). При підготовці кандидатської і докторської дисертацій він зібрав, детально вивчив, ретельно проаналізував і систематизував величезний масив архівних документальних і фактичних матеріалів, які досі використовуються дослідниками історії держави і права України радянського періоду. В 1966 р. Б.М. Бабія було затверджено у вченому званні професора.

У надрукованих ним багатьох наукових статтях ішлося також про актуальні проблеми державно-правового будівництва в сучасній Україні. Звичайно, не всі публікації цього періоду за науковим змістом відзначалися об'єктивністю, оскільки готувалися з дотриманням тодішніх партійних вимог послідовно-класового підходу до дослідження суспільних (у тому числі державно-правових) явищ. Ра-

зом з тим, долаючи ідеологічну і політичну заангажованість, що панувала в ті часи, йому вдалося поставити і вирішити ряд важливих наукових завдань, зокрема з методології історико-правових досліджень та загальної теорії держави і права.

Для творчої діяльності Б.М. Бабія було характерним уміле поєднання роботи над індивідуальними монографічними працями з організацією колективних, комплексних досліджень. Ще у 50-х роках у нього виникла ідея створення узагальнюючої праці з історії держави і права Української РСР. Згодом він очолив колектив провідних вітчизняних істориків-юристів для підготовки цього фундаментального твору, який вийшов друком у 1961 р. і став першою колективною науковою працею такого характеру і масштабу в радянському правознавстві.

У середині 60-х років у житті Сектора держави і права АН УРСР відбувалися важливі зміни, значно зросла кількість наукових співробітників, розширилася тематика досліджень; у його складі було утворено п'ять наукових підрозділів. У цей час Б.М. Бабія призначають завідувачем відділу теорії та історії держави і права, який він очолював до 1982 р. Під його керівництвом у відділі розроблялися актуальні проблеми історії і теорії держави та права, ефективності правового регулювання, зміцнення законності і правопорядку, вдосконалення форм і методів правового виховання тощо. Водночас за ініціативою і під керівництвом Бориса Мусійовича розгорнулася робота з підготовки двотомної праці з історії держави і права Української РСР, яка була опублікована у 1967 р.

Б.М. Бабій доклав чимало зусиль для перетворення Сектора в Інститут держави і права АН УРСР, що відбулося в червні 1969 р. Активна дослідницька і науково-організаційна діяльність сформувала його як визнаного вченого правознавця, першодослідника багатьох проблем державно-правового будівництва в Україні в 60—70-х роках. У грудні 1967 р. Б.М. Бабія було обрано членом-кореспондентом, а у березні 1972 р. — академіком АН УРСР. На цей час у його творчому доробку — понад сто наукових



Делегація вчених на чолі з президентом АН СРСР академіком М.В. Келдишем і президентом АН УРСР академіком Б.Є. Патонем біля будинку Президії АН УРСР на святкуванні 50-річчя АН УРСР. У першому ряду зліва направо президенти трьох академій наук: СРСР — М.В. Келдиш, УРСР — Б.Є. Патон, Грузинської РСР — М.І. Мухелішвілі. Б.М. Бабій стоїть за Борисом Євгеновичем, справа від нього. Київ, травень 1969 р.

праць, серед них п'ять монографій з проблем історії держави і права, методологічних питань правової науки, державного права і радянського будівництва, історії становлення і розвитку академічної юридичної науки та ін.

У 1968 р. Б.М. Бабія як вченого-правознавця з широким діапазоном наукових інтересів було затверджено академіком-секретарем Відділення економіки, історії, філософії і права (з 1976 р. — Відділення історії, філософії і права), обрано членом Президії АН УРСР. На цих відповідальних загальноакадемічних посадах він перебував до 1988 р. За цей час він здійснив велику роботу з удосконалення структури академічних наукових установ та організації і координації досліджень у галузі економічної, історичної, філософської, соціологічної і правової науки, зміцненню їх зв'язків із суспільною практикою, розвитку міжнародного наукового співробітництва.

За вагомі заслуги у розвитку юридичної науки і підготовку наукових кадрів у 1974 р.

Борису Мусійовичу було присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки і техніки Української РСР. Цього ж року на Загальних зборах АН УРСР його було обрано директором Інституту держави і права, а академіка АН УРСР В.М. Корецького, який обіймав цю посаду, призначено почесним директором цієї установи.

Під керівництвом Б.М. Бабія в Інституті значно розширилися дослідження теоретичних, методологічних, конституційних та управлінських проблем, зміцнилися зв'язки з практикою державного будівництва. Як директор інституту він приділяв велику увагу визначенню найбільш актуальних напрямів наукових досліджень, розробленню комплексних програм і фундаментальних проблем юридичної науки, спрямовував зусилля колективу на створення важливих узагальнюючих праць, підвищення наукового рівня досліджень, популяризацію юридичних знань, а також на підготовку і впровадження в державно-правову практику



Конференція ООН з питань представництва держав щодо їх співпраці з міжнародними організаціями. Перший ряд зліва направо: представники делегації від Української РСР — В.П. Степанов, Б.М. Бабій, Ю.В. Богаєвський. Відень, Австрія, 4 лютого — 14 березня 1975 р.

конкретних пропозицій і рекомендацій. У його полі зору постійно перебували питання формування наукових кадрів, підвищення їх наукової кваліфікації та професійної майстерності, розширення світогляду. Він активно сприяв науковому зростанню багатьох відомих українських учених-правознавців.

У цей час значно поживалися творчі зв'язки із загальносоюзними дослідницькими установами, зокрема з Інститутом держави і права АН СРСР, Всесоюзним науково-дослідним інститутом радянського законодавства, Інститутом проблем боротьби зі злочинністю і розробки заходів її попередження, науковими установами союзних республік, вищими навчальними закладами України, Росії, Білорусі тощо, а також наукові контакти з дослідницькими юридичними установами Польщі, Німеччини, Угорщини, Румунії, Чехословаччини та інших країн.

Багато років Борис Мусяйович очолював Наукову раду АН УРСР «Закономірності розвитку держави, управління і права», яка здійснювала координацію наукових досліджень у галузі юриспруденції, розробляв пропозиції щодо найбільш ефективних методів дослідження та

надання науково-методичної допомоги юридичним установам, вишам і кафедрам. За його ініціативою широко застосовувалася практика підготовки колективних монографічних робіт, у яких брали участь фахівці багатьох наукових установ і навчальних закладів. Одну з таких колективних праць, підготовлену під науковим керівництвом Б.М. Бабія, — «История государства и права Украинской ССР» — 1981 р. було відзначено Державною премією Української РСР у галузі науки і техніки, а він разом з іншими авторами став лауреатом цієї премії.

Значним поповненням наукових праць з історії вітчизняної правової думки стала монографія Б.М. Бабія «Правовые исследования в Академии наук Украинской ССР 1919—1973», опублікована в 1974 р. і перевидана (зі значними змінами і доповненнями) у 1984 р. У ній ґрунтовно висвітлено історію наукових юридичних установ в Україні після жовтня 1917 р., проаналізовано процес академічних правових досліджень у республіці як органічної частини всієї радянської правової науки, а також основні результати діяльності українських правознавців.

Важливим напрямом діяльності Б.М. Бабія була також організація підготовки науково-

популярних видань з актуальних питань державно-правового будівництва та застосування чинного законодавства в Україні, академічних правових словників, а також юридичних довідників для масового читача.

Протягом багатьох років Борис Мусійович був членом Президії Комітету по державних преміях у галузі науки і техніки, головою секції суспільних наук цього комітету. Він брав безпосередню участь у створенні фундаментальних праць як член головної редколегії «Історії Української РСР», член редколегії другого видання Української радянської енциклопедії (УРЕ), член науково-консультативної ради при Комісії по підготовці до видання Зводу законів УРСР, головної редколегії «Зібрання діючих законів УРСР» у 24 томах, «Радянської енциклопедії історії України», головної редколегії багатотомного Зводу пам'яток історії і культури народів СРСР по Українській РСР, редколегії «Вісника АН УРСР», журналу «Радянське право» (зараз — «Право України») та ін.

Як член комісії Президії Верховної Ради і Ради Міністрів УРСР Б.М. Бабій брав участь у підготовці численних проектів законодавчих актів, зокрема: «Закону про вибори до Верховної Ради УРСР», «Закону про вибори до місцевих Рад народних депутатів», «Регламенту Верховної Ради УРСР», «Закону УРСР про повноваження обласних Рад народних депутатів УРСР». «Положення про роботу з наказами виборців» та ін. У 1978 р. він був членом робочої групи та Секретаріату Комісії по підготовці проекту Конституції УРСР.

Багато сил та енергії Борис Мусійович віддавав громадсько-політичній діяльності. Його неодноразово обирали депутатом Київської міської ради, на громадських засадах він сім років працював членом Юридичної комісії при Раді Міністрів УРСР, був обраний заступником голови правління Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, членом республіканського Комітету захисту миру. Тривалий час Б.М. Бабій був членом Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО і головою її Комітету з гуманітарних наук, членом Комісії



Борис Мусійович Бабій у робочому кабінеті. Лютий 1982 р.

по радянських традиціях, святах і обрядах при Раді Міністрів УРСР.

З 1963 р. Б.М. Бабій входив до складу виконкому Асоціації політичних наук при АН СРСР, брав участь у роботі низки всесвітніх конгресів Міжнародної асоціації політичних наук, був делегатом XIII Всесвітнього конгресу історичних наук. Він неодноразово виконував відповідальні доручення в галузі зовнішньополітичної діяльності, очолював делегації Української РСР на кількох конференціях ООН, делегацію УРСР на II Всесвітній конференції з боротьби проти расизму і расової дискримінації. Тривалий час Борис Мусійович гідно представляв Україну в Постійній палаті третейського суду в Гаазі.

Постановою Президії АН УРСР від 14 жовтня 1985 р. було затверджено рішення установчих зборів про створення Українського відділення Радянської асоціації політичних наук. Базовою науковою установою відділення став Інститут держави і права АН УРСР, а головою відділення — Б.М. Бабій, під керівництвом якого нове громадське об'єднання розпочало діяльність, спрямовану на сприяння розвиткові наукових досліджень політологічних проблем.

Плідна наукова і громадсько-політична діяльність Б.М. Бабія була відзначена орденами «Знак пошани», Жовтневої революції та багатьма медалями. Він автор близько 300 наукових праць, підготував цілу плеяду кандидатів і докторів наук, які з вдячністю і пошаною згадують свого вчителя.

У жовтні 1988 р. директором Інституту держави і права АН УРСР було обрано визначеного вченого-правознавця, члена-кореспондента АН УРСР Ю.С. Шемшученка (згодом — академіка НАН України), який очолює Інститут і дотепер. Б.М. Бабій склав свої повноваження директора Інституту і в останні роки своєї трудової діяльності був радником Президії АН України, членом спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Відповідно до Указу Президента України від 23 липня 1993 р. «Про Академію правових наук України», його було затверджено дійсним членом-засновником Академії правових наук України (з 23 лютого 2010 р. — Національна академія правових наук України).

Помер Б.М. Бабій 19 вересня 1993 р., похований у Києві на Байковому цвинтарі.

Науку, як відомо, творять і розвивають особистості, що гуртують навколо себе однодумців, формують наукові школи, пробуджують творчу думку, впливають на розвиток інтелекту людини, прославляють країну. Ця безперервна естафета знань, традиційна в науковому середовищі, тримається на плідному прирощенні ідей і подвижницькій праці науковців. Саме таким відомим правознавцем і організатором юридичної науки й був Б.М. Бабій.

Учений-енциклопедист, визнаний авторитет у правознавстві, в історично-правовій науці, високоосвічена інтелігентна людина, енергійний, принциповий і цілеспрямований, вимогливий до себе та своїх підлеглих керівник, він вписав вікопомну сторінку в історію вітчизняної юридичної науки в цілому й зокрема Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, який у травні цього року відзначив своє 65-річчя.

Колеги та учні, що протягом багатьох років пліч-о-пліч працювали з Б.М. Бабієм, пам'ятатимуть його як скромну, чесну і порядну людину, самовідданого трудівника, творчого дослідника та подвижника академічної юридичної науки.